

CHIPUL, PERSONALITATEA ȘI OPERA PREOTULUI-POET ALEXIE MATEEVICI ÎN JURNALISTICA ȘI ARTA PLASTICĂ BASARABEANĂ (anii 1990-2022) (Către 135 de ani din ziua nașterii lui A. Mateevici)

Ioan GĂINĂ,
ORCID 0009-0006-4368-0538
**scriitor, directorul Casei-muzeu
„A. Mateevici”,
s. Zaim, raionul Căușeni**

Rezumat: Materialul scoate în prim-plan chipul, personalitatea și opera preotului-poet Alexie Mateevici în jurnalistică și arta plastică basarabească în deceniul al doilea a secolului XXI. Ajuns a fi „cel mai de seamă cântăreț al limbii române”, Mateevici se remarcă în istorie cu chipul său blând „ca al sfinților din icoanele de odinioară” (N. Iorga). Imaginea sa devine un cult pentru oamenii de artă, astfel că chipul său îl găsim în pictură, sculptură, jurnalistică și, nemijlocit, în literatură. Autorul trece în revistă cele mai reprezentative lucrări care îl readuc printre noi pe preotul-poet în arta plastică, creionând totodată chipul moral al lui Alexie Mateevici, mai atrăgând atenția la faptul că și astăzi poetul este o prezență vie în viața social-politică a Basarabiei. Scris către aniversarea a 135-a din ziua nașterii lui Alexie Mateevici, articolul pune în valoare și fondul valoros de piese ale Casei-muzeu „A. Mateevici” din Zaim, fiind și o apreciere a efortului sincer al jurnaliștilor, cercetătorilor și oamenilor de artă, care în clipele de vârf ale istoriei acestei palme de pământ au știut că trebuie să apeleze la Alexie Mateevici — „Proorocul cărui ducem vecinic dor”.

Cuvinte-cheie: Alexie Mateevici, jurnalistică, arta plastică, sculptură, pictură, antologie, publicație, Basarabia, personalitate ș. a.

Abstract: This article examines the image, personality and work of the poet priest Alexie Mateevici, echoed in Bessarabian journalism and visual arts in the second decade of the 21st century. „The most important singer of the Romanian language”, Mateevici distinguishes with his gentle face “like that of the saints from the icons of the past” (N. Iorga). His image became a cult phenomenon for artists, so we could find his portrait in painting, sculpture, journalism and, directly, in literature reflections. The author reviews the most representative works that bring the poet priest back to us in visual arts, correspondingly sketching the moral character of Alexie Mateevici, drawing attention to fact that till now the poet remain present in the socio-political life of Bessarabia. Dedicated to the 135th anniversary of the birth of Alexie Mateevici, the article also highlights the valuable collection of the “A. Mateevici” House-Museum from Zaim. It pays tribute to sincere effort of journalists, researchers and artists who, in the important moments of our history, knew they had to turn to Alexie Mateevici, “The Prophet who we miss forever”.

Keywords: Alexie Mateevici, journalism, fine arts, sculpture, painting, anthologies, publication, Bessarabia, personality.

Atunci când afirmăm că pentru națiunea noastră „Eminescu este Sfântul preacurat al gherșului românesc” (T. Arghezi), aceeași afirmație o putem atribui preotului-

poet Alexie Mateevici, gândindu-ne, desigur, la spiritualitatea spațiului pruto-nistrean al Basarabiei românești.

Oricum, fiecare mare scriitor are o me-

nire aparte pentru neamul său și de aceea el primește suplimentar și un nume metaforic sau un supranume care îl deosebește de ceilalți. Astfel, Alexie Mateevici este numit „Cel mai de seamă Cântăreț al limbii române”, lăsându-i „în urmă pe Coșbuc cu *Graiul neamului* și pe Gheorghe Sion cu *Limba noastră*” (Vasile Țepordei).

Părintele Mateevici se mai remarcă în istorie și cu chipul său blând. Astfel, Nichifor Crainic, cel care l-a cunoscut, îl caracterizează ca un bărbat „voinic..., spătos..., în antereu cenușiu rusesc, fără plete încâlcite..., cu barba apostolică, redusă la un cioc... Avea în cuvinte și în zâmbet o blândete comunicativă care te împrietenea fără zăbavă. Era de statură mijlocie..., ochi câprui, puțin înmuiați în lacrimi și de o melancolie nespasă”.

Caracterizarea pe care i-o face Nichifor Crainic lui A. Mateevici e una care ne-ar permite să-i facem portretul poetului fără a cunoaște imaginea lui de pe o fotografie. Mai aflăm că Mateevici „era foarte discret..., foarte bun la suflet și prietenos. Avea o memorie și o inteligență fenomenală. Reținea aproape tot ce citea”, era pentru colegi „un dicționar enciclopedic”.

Același contemporan ne mai spune: „Iubea foarte mult să officieze. Avea un bariton frumos și impresionant”, era „are iubitor de natură..., era foarte moral”, alegând să meargă la război, ca să cunoască „și cele amare ale vieții” (P.V. Haneș, „Studii literare”, 1925, p. 55-57).

Dar cât de laconic și memorabil îl prezintă Nicolae Iorga în volumul „Oameni cari au fost” (1917)! Desprindem din articolul „Încă unul – preotul Mateevici” următoarea caracterizare dată de marele istoric: „... preot tânăr și voinic, cu o blândă față ca a sfinților din icoanele de odinioară”.

Chipul lui Alexie Mateevici în artă

În Basarabia există un cult pentru chipul și personalitatea preotului-poet. Cunoaștem un Alexie Mateevici ca fapt de conștiință colectivă, mereu înnoindu-se de sine. Toate publicațiile, până și cele ostile, își temperează avântul revanșard atunci când vine vorba de chipul lui A. Mateevici și se simt onorate să imprime în pagini sau

pe coperte lucrări de artă cu imaginea lui A. Mateevici.

În semn de apreciere pentru artiștii plastici din Basarabia prezentăm mai jos o trecere în revistă a celor mai memorabile lucrări.

În sculptură:

- Alexandru Plămădeală (bust la Cimitirul Central Ortodox din Chișinău);
- Dumitru Scvorțov-Rusu (pe Aleea Clasicilor, Chișinău);
- Ion Ciobu (muzeu, Zaim);
- Mihai Damian (muzeu, Zaim);
- Ion Guțu (Chișinău, Teatrul „Alexie Mateevici”);
- Grigore Băț (Chișinău, Poiana Câmpina);
- Iosif Chitman (perioada sovietică, muzeu, Chișinău, Zaim);
- Valentin Vârtosu (muzeu, Zaim);
- Ioan-Alexandru Diacu-Ialomița (Căinari);
- Mihai Ecobici, Tudor Șerban, Tiberiu Moșteanu-arhitecți (Zaim);
- Victor Nița (Chișinău, Casa Centrală a Armatei);
- Petre Șoltoianu, ceramist (medalion);
- Dan Covătaru (la Căușeni);
- Dan Mateescu (la Movilenii de Sus, jud. Galați).

Între aceste imagini sculpturale, care ni-l prezintă, iconic pe A. Mateevici, distingem două, reprezentative:

1. Bustul funerar al lui Alexie Mateevici, realizat de prietenul său, Alexandru Plămădeală, autor al monumentului lui Ștefan cel Mare și Sfânt din Chișinău;
2. Statuia de Apostol al Limbii și al Neamului, ce se ridică în curtea Casei-muzeu „A. Mateevici” din Zaim, autor Mihai Ecobici, secundat de arhitecții Tudor Șerban și Tiberiu Moșteanu, care este, conform afirmației artistului plastic Tudor Zbârnea, „cea mai reușită din tot spațiul dintre Prut și Nistru” (21.01.2008).

În pictură, grafică:

- Igor Vieru (portret, Zaim, Chișinău);
- Vasile Didăc (Chișinău, Biblioteca Națională);
- Iurie Matei (Chișinău, Academia de Științe);

- Ion Tăbârță (Chișinău, arhiva personală);
- Ion Sfeclă (Zaim, muzeu);
- Mihai Mireanu (Chișinău);
- Efrosinia Baltag-Mocanu (Zaim);
- Radu Gorodenco (Zaim);
- Tineri liceeni din ținutul Căușeni, patria mică a lui Alexie Mateevici: Veronica Ilieș, Victoria Petrov, Izabelle Barbaroș, Adriana Gavriliță, Ștefan Ghenciu ș.a.

Între portretele reușite ale pictorilor basarabeni se distinge cel al lui Igor Vieru, lucrare care a suportat de-a lungul timpului și unele intervenții necesare. În perioada regimului sovietic pictorul nu și-a permis să „așeze” crucea la pieptul preotului-poet. A făcut-o mai târziu, când se putea.

Imaginea vie a poetului este adusă și în *cinematografia basarabeană*, de documentarul „Binecuvântarea”, regie – Alecu Deliu, scenariu – Iurie Colesnic, rolul lui A. Mateevici fiind interpretat de subsemnatul, în august 1989.

Creionări la chipul moral al preotului-poet Alexie Mateevici:

Din mărturiile celor apropiați și din cele ale contemporanilor săi Mateevici ni se prezintă astfel:

- Fire tăcută, retras, de mic copil, în lecturi, era „stângaci la joc”.
- Mai mult asculta decât vorbea.
- Avea o predilecție clară pentru studiul limbilor străine.
- Talentat la desen, muzică, bun orator în perioada seminarului și a Academiei Teologice din Kiev.
- La Kiev ia parte la mișcarea națională a studenților moldoveni.
- Este numit profesor la Seminarul din Poltava, dar insistă până la capăt să revină la Chișinău, la *Alma mater*.
- Om „de o probitate exemplară, deschis și generos; exponent de frunte al conștiinței naționale, luptător pentru drepturile neamului său”.

Cel mai de seamă portret moral al *Cântărețului neîntrecut al limbii române* îl fac, totuși, confrății lui de condei. Poemele și eseurile lor conturează chipul de „prooroc al Basarabiei”. Aproape toate antologiile dedicate limbii române și neamului îl au în

frunte pe Alexie Mateevici, fie cu poezia „Limba noastră”, fie cu un citat de al său:

- „Mama, Graiul” (antologie de Grigore Vieru), Chișinău, editura „Literatura artistică”, 1981;
- „Cântărețul limbii noastre” (Omagiu lui A. Mateevici), idem, 1988;
- „Limba maternă – floare eternă”, Chișinău, 2000;
- „Poemele limbii române”, editura „Biodova”, 2014 ș.a.

- Mateevici – prezență vie în viața social-politică a Basarabiei de astăzi

Poezia și publicistica lui A. Mateevici sunt atât de actuale, elocvente, că adesea răsună în discursurile politicianilor. Adevărat că se folosește de opera și mesajele poetului nu doar cohorta de intelectuali pro-naționale, ci și adversarii noștri. Aceștia din urmă, mai ales, rup din context fragmente din creația poetului sau interpretează după bunul lor plac unele din lucrările sale.

Curentului antiromânesc îi place să interpreteze eronat poezia „Unora” (o lucrare poetică din 9 catrene, scrisă la Mărășești, 13-14 iulie 1917):

„Noi nu ne înțelegem: voi vreți a noastră limbă

S-o înnoiți, surpându-i temeuriile vechi,
Și noua latinie, măcar de-ar fi cam strâmbă,

Vă pare totuși cântec, sunându-vă-n urechi”.

Unii au ajuns să susțină că, atunci când Mateevici a intitulat poemul său genial „Limba noastră”, a avut în vedere „limba moldovenească”.

E adevărat, celor care ne contestă istoria nu le convine cuvântarea lui Mateevici la Congresul I al învățătorilor moldoveni din Basarabia, în cadrul căruia poetul afirmă: „Da, suntem moldoveni, fii ai vechei Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului, așezat prin România, Bucovina și Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia nu se numesc după locurile unde trăiesc, ci-și zic români. Așa trebuie să facem și noi! Asta nu înseamnă separatism, căci și cei din Transilvania, și cei din Bucovina, și cei din America se numesc tot români.” În continuare Mateevici zice foarte hotărât: „Tre-

buie să știm de unde ne tragem, căci altfel suntem niște nenorociți rătăciți. Trebuie să știm că suntem români, strănepoți de ai romanilor, și frați cu italienii, francezii, spaniolii și portughezii. Aceasta trebuie să le-o spunem și copiilor și tuturor celor neluminați. Să-i luminăm pe toți cu lumina dreaptă”.

Un mare poet, când pleacă, de fapt, abia vine în lumină, căci neamul tânjește după dânsul, revenind la el prin lecturi. Așa s-a întâmplat și cu Mateevici în Basarabia. Publicațiile de aici i-au așezat chipul și opera la vedere.

Cea mai devotată idealurilor mateeviciene a fost și rămâne publicația săptămânală „Literatura și Arta”. Ea a găzduit în cele peste trei decenii de libertate ziaristică în jur de 100 de articole, recenzii, prezentări de carte, materiale de arhivă, amintiri ale contemporanilor poetului, opere de artă (pictură, sculptură), care exprimă aderența largă, populară față de poetul nr.1 al Basarabiei. Publicația nu trece cu vederea niciun eveniment important dedicat memoriei lui A. Mateevici. Între autorii care au consacrat mai mult timp și spațiu de ziar teme mateeviciene se înscriu cercetătorii: Sava Pânzaru, Ion Nuță, Vasile Malanețchi, Vasile Badiu, Iurie Colesnic, Vlad Chiriac, Dumitru Păsat, Ion Șpac, Gheorghe Baciu ș.a. Autorul care a prezentat arhiva Mateevici la „Literatura și Arta” a fost Vlad Chiriac. Menționăm aici pagini întregi, în numerele din 14 martie 1991, 2 noiembrie 1995, 28 martie 1996, 26 martie 1998. Astfel, „L.A” a fost și rămâne publicația cea mai aproape de destinul și opera lui A. Mateevici, dar nu este unica în Basarabia.

Urmează cauza nobilă a săptămânalului „Literatura și Arta” și o publicație din provincie, ziarul raional „Căușeni”, care s-a numit anterior „Avangarda” și „Valul lui Traian”, avându-i ca redactori-șefi pe ziaristii Gheorghe Tabunșic, Vlad Sărătilă, Svetlana Berghi și Ilie Gluh. Deși era o publicație a Consiliului Raional, redactorii au rezervat întotdeauna spațiul necesar pentru revenire la promovarea operei lui A. Mateevici (poezie, traduceri, articole și studii), publicând-o în momentele când scriitorul devenea, transcendental, părtaș la

evenimentele istorice, trăite cu mare intensitate emoțională în ținutul copilăriei sale. Vom menționa desfășurarea anuală a Zilelor Naționale Mateevici, reflectată în numerele din 17 martie, 1993, 4 aprilie 1998, 18 martie 2011, 15 martie 2013, respectiv, a Sărbătorii Naționale „Limba Noastră cea Română” (26 august 1993, 07 septembrie 2012 ș.a.). Și tot în săptămânalul căușenean este reflectat un eveniment remarcabil, organizat de Casa-muzeu „A. Mateevici” din Zaim, cu susținerea europarlamentarului român Elena Băsescu și a Șefului Departamentului pentru Românii de Pretutindeni Eugen Tomac – deschiderea la Bruxelles, în Parlamentul Uniunii Europene, la 25 ianuarie 2011, a expoziției „Alexie Mateevici – poet-erou al Basarabiei” (vezi numerele din 04 și 18 februarie 2011 ș.a.).

Prin publicarea acestor materiale ziarul a contribuit onorabil la apropierea cititorilor din spațiul pruto-nistean de opțiunile și aspirațiile mateeviciene. La promovarea acestor deziderate a contribuit și ziarul județean „Curentul”, în scurta perioadă de existență a județului Tighina cu sediul în or. Căușeni (1999-2004). În același context se înscrie și contribuția publicației periodice „Comoara”, care apare sub auspiciile Casei-muzeu „A. Mateevici” din Zaim, un număr special al căreia a fost dedicat celor 80 de ani de la scrierea poemului „Limba noastră”, ediție care a văzut lumina tiparului între copertele revistei „Luminătorul”, publicație istorică, în paginile cărei au fost publicate o bună parte a materialelor semnate de A. Mateevici. Cele 64 de pagini ale revistei „Comoara” (format A5) inserează bucăți literare mateeviciene, cicluri de versuri consacrate poetului, un dialog și un monolog, file de jurnal, dar și o adresare peste vremi a unor copii de la Liceul de Creativitate și Inventică „Prometeu” din Chișinău, care și-au dorit „să-l ridice pe iubitul nostru părinte (A. Mateevici) în rândul sfinților acestui neam” (pag. 63). E o adresare de care va trebui să se țină cont atunci când va sosi ziua trecerii Părintelui A. Mateevici în rândul sfinților.

Săptămânalul pedagogic „Învățământul Public”, numit apoi „Făclia”, se înscrie în rândul publicațiilor basarabene luptătoare

pentru revenirea la adevărul istoric despre limbă, alfabet latin și tricolor, precum și la readucerea în spațiul spiritual a operei lui A. Mateevici. Între alte materiale, ziarul publică un articol vast al cercetătorului Dumitru Păsat, intitulat „Alexie Mateevici versus Gustav Fechner. Câte ceva despre doctrina filosofico-teologică” („Făclia”, 23 noiembrie, 2013, pag.14).

Chipul și opera lui A. Mateevici apar de asemenea în revistele pentru copii și adolescenți „Alunelul”, „Noi” și „Florile Dalbe”. Menționăm în special numerele din 25 martie 1994 și din 26 martie 1998 ale revistei „Florile Dalbe”.

Ziarul „Moldova Socialistă”, organ de presă al CC al PCM, deși acordă spațiu problemei revenirii la scrisul cu litere latine, îngăduise doar o singură pagină consacrată lui A. Mateevici, la 25 martie 1988, pag. 3.

În acea perioadă de frământări sociale ziarul tineretului comsomolist „Tinerimea Moldovei” rezervase doar pagina a patra în numărul din 16 martie 1988 personalității lui A. Mateevici – prin două materiale, semnate de criticul literar Eliza Botezatu și poetul-cercetător Iurie Colesnic.

Merită să fie apreciat și efortul altor publicații care au reflectat viața și opera lui Alexie Mateevici:

- „Alfa și Omega” (Publicația Mitropoliei Basarabiei), nr. 5, 1-15 martie 1999, pag.3;
- „Săptămâna”, 14 martie 1997, pag. 7, articolul cercetătorului Sava Pânzaru „Noi mărturii despre moartea lui A. Mateevici”;
- „Viața Satului”, 26 martie 1994, ediție specială „Alexei Mateevici – caiete de cultură”, nr. 37 din 26 martie 1988, pag.4;
- „Natura”, nr. 3, martie, 1997, pag.4;

- „Țara”, publicație a Frontului Popular Creștin-Democrat din Moldova, numerele din 14 martie 1995, pag. 8, 10 martie 1998, pag. 4, 24 martie 1998, pag.1 ș.a.

- „Luceafărul”, publicație a Partidului Renașterii și Concilierii, nr. 38, 26 mai 1998, pag. 2;

- „Oastea Moldovei”, nr. 14 din 5 aprilie 2000, pag. 8.

Un rol aparte în promovarea personalității și operei lui A. Mateevici l-au mai avut revistele basarabene: „Moldova”, „Cugetul”, „Orizontul” ș.a.

Revista „Moldova”:

1. Nr.6, 1991, pag. 11 – articolul „Al. Mateevici: semnificația unui pseudonim” de Sava Pânzaru;

2. Nr. 3-4, 1996, pag. 4-5 – monologul „Binecuvântați am fost de el cu toții” de subsemnatul;

3. Nr. 5-6, 2005, pag 24-27 – „Pledoarie pentru neuitarea lui Mateevici”;

4. Mai-iunie, 2013, pag, 8-13.

Materialele prezentate mai sus sunt doar o parte a referințelor din Basarabia, care ni-l țin mereu aproape pe cel mai tânăr, cel mai talentat și cel mai iubit poet al românilor basarabeni, el însuși o comoară a spiritului național, care nu a putut fi înăbușit de regimurile dușmănoase.

Apreciem în aceste rânduri efortul sincer al jurnaliștilor și oamenilor de artă basarabeni (excepție fac doar câteva nume...), care, în clipele cele mai dificile ale istoriei acestei palme de pământ românesc, au știut că trebuie să apeleze la Alexie Mateevici – „proorocul cărui ducem vecinic dor”. Comunicarea și comuniunea cu el au fost salvatoare pentru românii basarabeni pe parcursul acestor decenii.

Referințe bibliografice:

1. Alexie Mateevici. Genealogii, iconografie, evocări. Ediție întocmită de Vlad Chiriac. Chișinău: Știința, 2003. 198 p. ISBN 9975-67-382-1.
2. Cântărețul limbii noastre. Omagiu adus lui Alexie Mateevici. Chișinău: Literatura artistică, 1988.
3. Găină, Ioan. Altarele Limba Noast. Chișinău: Pontos, 2017. 84 p.
4. Mateevici, Alexei. Opere. Vol.1. Chișinău: Știința, 1993. 624 p. ISBN 5-376-01492-4.
5. Mateevici, Alexie. Un vis dorit. Medalion aniversar – 125. Buzău: Editura Editgraph, 2013. 84 p.
6. Țepordei, Vasile. Alexie Mateevici. Monografie. Chișinău. Pontos, 2016. 200 p. ISBN 978-9975-51-762-4.